

Periferiens stemmer

LARS JENSEN OG METTE JØRGENSEN

Vi husker begge, da Anna brækkede benet og måtte ligge på hospitalet i to uger. Vi husker det som vores fælles baggrund for det tema, som ligger i krydset mellem post-kolonial litteratur og autobiografi; vi har hver vort speciale, vor besættelse. Anna er australier og ekspert i *post-colonial* litteratur, og hun har sin egen historie. Den ene af os mindes snakken ved sengekanten om Citizen Kane's Rosebud, og henvisningen til den australske forfatter Beverley Farmers selvbiografiske bog *A Body of Water*. Den anden erindrer forberedelserne til en konference i Perth, har selv minder fra landet *down under*. Sammen husker vi Annas arbejde med at forberede udgivelsen af bogen *Unbecoming Daughters of the Empire*, hvilket i løbet af kort tid forvandlede afdeling 60 på Amtssygehuset til en papirfunktionærs mareridt. Den fælles telefon monteret på hjul kørte i højeste gear med opkald fra Jamaica, Canada, England, Singapore og Australien, ikke altid uden sproglig forvirring og forskydning. Vi husker, hvordan Anna på trods af brækket ben og indlæggelse formåede at samle sin verden omkring sig.

Unbecoming Daughters er 27 selvbiografiske bidrag fra kvinder med tilknytning til det tidligere britiske verdensherredømme, deraf navnet *post-colonial writers*. Teksterne deler en fælles historie, for så vidt at imperiets historiefortælling var (og er) baseret på et konstrueret fællesskab: Empire Day og Wordsworths påskeiljedigt *I Wandered Lonely as a Cloud* huskes af alle børn af imperiet. Samtidig søger *Unbecoming Daughters* at blotlægge forskellighederne, ikke i en ny nationalistisk tro på eget herredømme, men for at fejre fragmenteringen, som er et paradoksalt resultat af den fælles historie. De 27 kvinder skriver deres personlige erindringer om, hvordan det var at være imperiets

døtre, hvilket også er en måde, hvorpå de skriver sig ud over historien og således bliver ikke-blivende og usømmelige døtre.

I sin selvbegrænsende form reflekterer selvbiografien her det begrænsende forhold mellem selvet og den virkelighed, erkendelse og erindring, som ligger i de fiktioniserede fakta. Veronica Brady diskuterer i sin artikel, „The Darker Needs of the Human Spirit. The Autobiographical Impulse in the work of recent Australian writers“¹, hvordan forfattere af den selvbiografiske tekst tilsyneladende giver afkald på deres arv, idet deres synsvinkel er indadvendt i et forsøg på at forklare verdenen for dem selv.

Alligevel, for nu at vende tilbage til denne artikels krydsfelt, mener den ene af os, at selvbiografien besidder en vis evne til at bevare sin egen-identitet, som tekst, samtidig med at tekstens form tillader en åbning til et betydningsrum uden for tekstens rammer. Den post-koloniale selvbiograf skriver muligvis i en søgen efter selv-identitet, men ikke i et aflukket indadvendt rum. For det første kan det selvbiografiske elements blanding af fiktion og non-fiktion med jeg'et som synsvinkel undvige en problematisk social-politisk ansvarsfølelse: Undertrykte minoritetsgrupper tåler ikke gerne negative figurationer, hvilket kritikken af Hanif Kureishis manuskript til *My Beautiful Laundrette* bar spor af. Filmen tegner blandt andet et meget menneskeligt billede af pakistanere i England, med hvad der dertil hører af både godt og ondt.

For det andet fremtræder sproget i den post-koloniale tekst som en forgrening af det sprog (engelsk), som tidligere blev identificeret som en del af den kanon-dikterende overmagt. Ved at bruge det engelske sprog som udgangspunkt for fortællinger, der har det tidligere koloniherrædømme som fælles baggrund, sker der en de-kolonisering, fordi sproget åbner for en flertydig brug af netop dét sprog, som har været lig med kolonimagten. Engelsk er blevet overtaget af mennesker, hvis originale sprog historisk set ikke var engelsk, og sproget har således undergået en transformation indefra. Dette sker ikke blot i de tidligere kolonier, men i særdeleshed også i England, hvor meget ny litteratur er

skrevet af hvad nogle kalder *Anglo-Exotics*, f.eks. Salman Rushdie, Timothy Mo, Hanif Kureishi, Kazuo Ishiguro, Caryl Phillips. Den omvendte brug af det engelske sprog har dog ikke været uden omkostninger, for som Edward Said skriver om *De sataniske vers*: „Romanens største krænkelse var, at den omhandlede islam på engelsk og sås skrevet til et hovedsagligt vestligt publikum.“²

Said fortæller i sit essay *Palestine, Then and Now*³ om sin egen rejse, i eksil, tilbage til barndommens historie. I den tidligere arabiske bydel, Talbiya, i Jerusalem genfinder han sit gamle familiehuse, som nu er beboet af højreorienterede kristne fundamentalister, og han mærker den søgte histories uhyggelige endelighed. „Så mange historier begynder og slutter i Jerusalem. På den ene side, et passende akkompagnement til mit svindende liv, og på den anden side, en konkret påmindelse om, at jeg, ligesom de, havde en begyndelse og en afslutning. På samme måde med mine børn, som nu for første gang kunne se den sammenkædede fortælling om vores families generationer, hvor den historie hørte hjemme, men hvorfra den var blevet fordrevet.“ Edward Said indrømmer, at han i sit eksil har opnået en større frigørelse end nutidens Palæstina, men også at han med sin privilegerede position i Canada har haft råd til at opleve nydelserne snarere end tyngden af eksilet.

I Michael Ondaatjes memoirs *Running in the Family* fra 1982 møder man ligeledes behovet for at rejse fra eksilet tilbage til landet, hvor fortidens erindringer for en tid prøves genoplevet: „Jeg ville rejse tilbage til den familie, jeg var kommet af - de familierelationer fra mine forældres generation, som stod prentet i min hukommelse som en frossen opera. Jeg ønskede med en berørelse at gøre dem til ord. Et perverst og ensomt ønske [...] Jeg var midt i trediverne og opdagede, at jeg var hinsides en barndom, som jeg havde overset og ikke forstået.“ Ondaatje forlod sit hjemland, dengang Ceylon, som elleveårig, og han søger i sin fortid på Sri Lanka særligt sine forældres historie, hvis oprindelse var sammensat af singalesere, tamiler, hollændere og burgere, ulig øens britiske befolkning, der som fremmede på gen-

nemrejse havde holdt sig isoleret og overvældet landet besat af noget så delikat som duften af kanel. Ondaatje længes efter at sætte sig ned og tale, ansigt til ansigt, med historien, at se historien i øjnene, som den voksne søn over for sin far. Hans bror minder ham om, at han må gøre det ordentligt, at bogen kun kan skrives een gang, men sandheden, eller den personlige tæthed, forsvinder i historien, i fragmenterne af hændelser, anekdoter, erindringer: „Giv mig din arm. Giv slip på min hånd. Giv mig din arm. Giv ordet.“ Når han efter at have arbejdet med gamle breve og konvolutter vasker sine hænder, ser han tydeligt det mørkegrå papirstøv flyde med vandet ned gennem afløbet.

Ondaatjes beskrivelse af briternes isolation på Ceylon tegner et mønster, der gentog sig over hele imperiet. I de kolonier, som i første omgang blev bosat af hvide kolonister, skabte det britiske verdensherredømme således en dobbelt kolonisering for de indfødte befolkninger. Sally Morgans selvbiografi fra 1987, *My Place*, behandler dette tema set fra den australske urbefolknings synsvinkel. Sally Morgan fik først som voksen vished om sin aboriginale baggrund og identitet; hendes mor og bedstemor havde altid fortalt, de kom fra Indien. Dette erkendelseskift markeres i bogen som en langsom ændring af strukturen. I første del om barndommen følger bogen et mere eller mindre traditionelt kronologisk fortællerforløb, hvilket også understreger Sally Morgans delvis vestlige opdragelse og uddannelse, men efterhånden som hun nærmer sig en forståelse af, hvem hun er, får teksten en ny, flad struktur, som kan sammenlignes med den australske urbefolknings billeder, der typisk er uden tre-dimensionalt perspektiv. Selvbiografien skal som sådan ikke primært læses som en social-historisk refleksion og vrede over undertrykkelsen og misforståelsen af Australiens oprindelige kultur, men snarere som en forlængelse af denne kulturs egne traditioner. Sally Morgan forsøger i den skrevne tekst at give plads for den mundtlige fortælletradition, blandt andet ved i bogens sidste del at indlemme tre ordrette fortællinger af sin mors onkel, sin mor og bedstemor.

My Place mødte hos den ene af os en frustration over manglende konsekvens i formen, fordi der opstår en forceret konflikt mellem, på den ene side, ønsket om at udtale og verificere (nedskrive) sandheden; „Jeg vil vide sandheden, og jeg vil høre den fra mor selv“, og på den anden side, den oprindelige kulturs tradition for tavshed, „the secret-sacred“: „Jeg har hemmeligheder, Sally. Jeg vil ikke have, at nogen hører dem.’ ‘Alt kan vel ikke være hemmeligt.’ ‘Du ved ikke, hvad en hemmelighed er.’ ‘Jeg bryder mig ikke om hemmeligheder.’“ Ifølge Arlene A. Elder’s artikel „Silence as Expression: Sally Morgans’s *My Place*“⁴ skulle vi som vestlige læsere tilsyneladende irriteres, som Sally selv, over bedstemoderens vedholdende tavshed, men tværtimod irriteres den ene af os af Sallys eget krav om at bryde tavsheden, i stedet for at stole på læserens egen tavse læsning af stemmerne. Bedstemorens tavshed afviser både selvbiografien som bekendelse og synliggør historiens udviskninger. I tavsheden ligger der latent den *Citizen Kane*’s Rosebud, som Anna så ivrigt havde talt om.

Hos den anden affødte *My Place* en afventende accept af sine valg. Hvorledes ved vi i hvor høj grad vor læsning er påvirket af indlærte læsningsmekanismer, der ikke er i overensstemmelse med den utraditionelle teksts forløb? Catherine H. Berndt skriver i „Traditional Aboriginal oral literature“⁵ om „the secret-sacred“: „... der var usagte antagelser, som børnene lærte at anerkende, og dele. Fordi disse ikke nødvendigvis er skåret ud i pap, kan de være forhindringer for uindviede, der forsøger at læse en mening ind i historierne uden at konsultere dem, der fortæller historierne.“ Således kan følelsen af frustration hos den ene af os over tekstens manglende tillid til dennes evner som læser, placeringen som uindviet, analyseres som en bevidst demonstration, der kan sidestilles med Sally Morgans egne oplevelser af at være holdt i uvidenhed om sin oprindelige identitet, efterfulgt af vreden over sin kulturs fremmedgjorthed i deres eget land.

Fremmedgjortheden i forhold til den tidligere kolonimagt er ligeledes et centralt problem for de befolkninger, der har oplevet et dobbelt eksil. Det drejer sig blandt andet om de efterkommere

af de vestindiske øers afrikanske slaver og indiske tvangsarbejdere, som siden har bosat sig i England. Sam Selvons roman *The Lonely Londoners* fra 1956 handler om den første bølge af vestindiske immigranter, hvilket desuden bringer os tilbage til de føromtalte *Anglo-Exotics*, som Selvon nærmest er stamfar til.

Det post-koloniale univers i Selvons tekst består, ligesom i andre post-koloniale tekster, af en fragmentering, der først of fremmest er resultatet af økonomisk og politisk pres i både Vestindien og England, men som i bogen vendes til en mere nuanceret beskrivelse af virkeligheden, som den opleves af vestindere og andre børn af imperiet. Disse har benyttet sig af kolonimagtens slogan om lige ret for alle og fri indrejse i England. Selvom teksten udleverer englændernes fremmedangst, skaber Selvons underfundige ironi et stort spillerum for en positiv oplevelse, uden at det tager brodden af hans kritik af imperiets center. Ironien udleverer ikke bare englænderne, men også vestinderne selv, og Selvon undgår herved, på samme måde som Hanif Kureishi i *My Beautiful Laundrette*, at falde i europæernes traditionelle faldgrube ved netop ikke at erstatte englændernes 'de fremmede' og 'os' med et omvendt 'de fremmede' og 'os'. Via fortælleren distancerer han sig med ironien både fra englænderne og fra vestinderne, men distanceringen i forhold til vestinderne skal ikke forstås som en afstandtagen, for Selvons sympati ligger i høj grad hos vestinderne i eksil, der hutler sig igennem i bunden af den sociale rangstige.

På samme måde som Morgans bog udtrykker et behov for, at de oprindelige befolkninger nu får deres egne historier skrevet ned, er Selvons roman den første nedskrivning af vestindernes liv i London. Andre vestindere som Caryl Phillips, Joan Riley og V.S. Naipaul er fulgt efter. Selvons roman blev også begyndelsen på en alternativ litteratur, der ikke bevæger sig inden for et anerkendt forum, hvor de ydre grænser dikteres af en litteraturkritik, der er udsprunget fra Oxbridge. Det skal også i denne sammenhæng påpeges, at den post-koloniale litteratur ikke nødvendigvis har fulgt den historiske frigørelsesproces i de enkelte tidligere kolonier. Mens de politiske selvstændighedsbevægelser har

bredt sig over hele dette århundrede, tog den kulturelle frigørelse for alvor fart efter anden verdenskrig. Folkevandringer har som en vigtig faktor i det tyvende århundrede sammen med imperiets sporadiske grænsedragninger skabt multikulturelle samfund i mange af de tidligere britiske kolonier. Det har gjort nationalitetsdannelser efter modellen fra det nittende århundrede umulig, og derfor er det muligt for forfattere fra disse lande samt deres etniske kolleger i England at gøre fragmenteringen til en positiv begivenhed, der giver poetisk frihed. Bindeleddet mellem post-koloniale forfattere er, at de alle skriver imod nogle regler, normer og institutioner, som imperie-centret har defineret. Med frigørelsen fra et engelsk defineret normsæt fokuserer den post-koloniale litteraturkritik på tekster, der falder inden for de sammenhænge mellem center og periferi, der er skabt som følge af imperiet. Litteratur fra de tidligere britiske kolonier kan altså ikke uden videre sammenlignes med eksempelvis sydamerikansk litteratur, der indgår i andre imperiske sammenhænge.

For de post-koloniale forfattere var opbygningen af en national litteratur ofte et åg, for de måtte konstant se sig vurderet efter graden af national identitet i deres litteratur. I 50ernes Australien ville man således stadig miskreditere en forfatter, hvis fx hovedpersonen i hans/hendes roman ikke havde en 'mate', hvilket ansås for at være ganske uaustralsk. Den anden svøbe for den post-koloniale litteratur var, at god litteratur skulle være læseværdigt i den engelske kreds af kritikere. De britiske institutioner havde med andre ord sat sig tungt på kriterierne for 'god litteratur'. Oprøret mod denne kanon er nået et højdepunkt med den post-koloniale modtelse om, at god britisk litteratur også skal være læseværdigt i Wagga Wagga og Enugo. Men ikke alene er konventionerne for, hvad god litteratur er, blevet udfordret, post-koloniale forfattere har tillige sat sig solidt på den engelske litteraturscene; forfattere som Ben Okri, Peter Carey og Michael Ondaatje har alle den mest ansete engelske litteraturpris, the Booker Prize, på deres hyldede med verbale trofæer. Forfatterernes indtog ind i imperiets inderste kulturelle gemakker er blevet ledsaget af en utrolig berigelse af det engelske sprog, men også af en under-

minering af det engelsk, der betragtes som briternes engelsk. Igen er Selvons bog et af de tidlige eksempler. Ingen havde kunnet identificere det vestindiske persongalleri af charlataner som værende vestindere, hvis romanen havde været skrevet i gængs engelsk litteratursprogbrug. Derudover bruger Selvon også vestindisk engelsk til at styrke sin fortælleform, eksempelvis i ironien:

Things does have a way of fixing themselves, whether you worry or not. If you hustle, it will happen, if you don't hustle, it will still happen. Everybody living to dead, no matter what they doing while they living, in the end everybody dead.

(Tingene har en tendens til at ordne sig, uanset om man bekymrer sig eller ej. Hvis man knokler, sker det, hvis man ikke knokler, sker det alligevel. Alle lever til de dør, uanset hvad de gør, mens de lever, alle dør til sidst.)

Ved siden af ironien udtrykker Selvon også den fatalisme, der præger vestinderne; en filosofi, der ikke udtrykker meget håb om, at tingene bliver bedre i morgen: Så hvorfor bekymre sig?

Sproget er den vigtigste bastion, som post-koloniale forfattere har arbejdet på at indtage i imperiets center. Fra at være en frigørelsesproces, der først og fremmest har fundet sted i periferien, er konflikten mellem periferi og center blevet flyttet stadig tættere på centret, eftersom frigørelsen har nødvendiggjort en dekonstruktion af imperiets center og dets institutioner. Her er sproget en central faktor, både i sammenhængen mellem sprog og identitet, og fordi imperiets sprog, som den canadiske forfatter Margaret Atwood påpeger, har været nøglen til undertrykkelse:

formålet med al undertrykkelse ... er at gøre stemmen tavs; at afskaffe ordene, så de eneste ord og stemmer, der bliver tilbage, tilhører de, der har magten.⁶

Selvon giver altså med *The Lonely Londoners* vestinderne i London en stemme, der tilvejebringer et billede af deres liv i en tilgængelig form, for det er udtrykt på deres eget sprog. Samtidig

er det et væsentligt alternativ til det billede, som englænderne via deres medier får af vestinderne:

Now Moses don't know a damn thing about Jamaica - Moses come from Trinidad, which is a thousand miles from Jamaica, but the English people believe that everybody who come from the West Indies come from Jamaica.

(Moses aner ikke en skid om Jamaica - Moses kommer fra Trinidad, som ligger femten hundrede kilometer fra Jamaica, men englænderne tror, at alle vestindere kommer fra Jamaica.)

Moses ulejliger sig end ikke med at forklare en vildfaren journalist om de geografiske sammenhænge, det nytter jo ikke noget; han kaster sig i stedet ud i en historie om, hvordan han var på Jamaica under en cyklon kort tid forinden. Journalisten sluger historien råt, indtil Moses benytter sig af chancen til for en gang skyld at få vestindernes problemer præsenteret i den engelske presse, hvorefter journalisten prompte taber interessen. Hele scenen, hvori vestinderne modtager de nyankomne i England ved Waterloo Station, er et kaotisk sammensurium af misforståelser, men ironien har hele tiden en empati med de mennesker, den latterliggør. Den pinlige familiesammenkomst, hvor alle bliver presset ind i roller, de forlængst troede sig vokset ud af, folkene der kommer ind med 4-toget og gør *alle* de forkerte ting.

I modsætning til Sally Morgans selvbiografi, skaber Selvon en egen distance til sine oplevelser, selvom begge bøger må siges at være talerør for undertrykte minoritetsgrupper. Selvons bog er skrevet i tredje person, og først på sidste side får man en klar fornemmelse af dens selvbiografiske indhold. Hvor Selvons tekst lægger vægt på en beskrivelse af de sociale uretfærdigheder, bærer Morgans jeg-fortælling også fortællerens smerte over manglende identitetsfølelse. Selvons vestindere er ikke i identitetskrise, trods den post-koloniale multikulturelle virkelighed; fragmenteringen. Deres vrede retter sig mod det social-politiske system. Morgan derimod føler sig frarøvet en identitet, og ønsker ikke at være del af det Australien, hun ser i dag. Den dobbelte kolonisering, som hendes folk har oplevet, har nok betydet en

fragmentering på linie med andre post-koloniale befolkninger, men den er ikke blevet inkorporeret som et positivt element i deres selvforståelse. Morgans selvbiografi søger en autenticitet, en oprindelighed, som i høj grad peger mod en bevarelse af urbefolkningen i Australien, snarere end mod en indlemmelse i den post-koloniale bevidsthed.

Samme problematik genkendes i forordet til *Unbecoming Daughters*, hvori det beklages, at ingen af de indfødte kvinder fra Australien, New Zealand og Canada, der var blevet opfordret til at skrive et bidrag, havde meldt bekræftende tilbage. Fragmentering og forskydning af national identitet er således en proces, der stadig gennemstrømmer diskussionen i de post-koloniale kulturer, og den betragtes ikke af alle som et positivt element. Under alle omstændigheder har den haft sin pris. I *Unbecoming Daughters* beskriver Shirley Lim, hvordan hendes vestliggørelse, eller adoptionen af en „Great White Father“, skar båndene over til hendes biologiske kinesiske far: „Ved at give mig min frihed forlod han mig i imperiets forældreløshed [...] Alligevel, i nogle drømme, hvor jeg ikke taler engelsk men kun hokkiensk, før jeg overhovedet har set en hvid person, da hele verden er min familie, husker jeg tydeligt oplevelsen af at være kinesisk pige, der holder BaBas beskyttende hånd. Det var engang sandt.“

Anna lancerede sin bog med periferiens stemmer, *Unbecoming Daughters of the Empire*, i det tidligere imperiecenters midte, i London, eller „Babylondon“, som byen også betegnes i *De sataniske vers*. 17 af de 27 bidragsydere var tilstede, viste deres ansigt både som en markering af deres paradoksale fællesskab og som en genspejling af det multikulturelle London, som i dag ikke lænere er center for periferien, men er blevet opslugt af periferien. Den ene af os så stemmerne på nært hold, den anden hørte Annas genfortælling af historien: „We looked as if we came from all over the world...which we do.“

Noter

¹ i *Autobiographical & Biographical Writing in the Commonwealth*, red. af Doireann MacDermott (Barcelona: Editorial AUSA 1984)

² „Figures, Configurations, Transfigurations“ i *From Commonwealth to Post-Colonial*, red. af Anna Rutherford (Dangaroo Press, 1992)

³ trykt i *Harper's Magazine*, december 1992

⁴ i *Kunapipi*, Vol. XIV nr. 1, 1992

⁵ i *Aboriginal Writing Today*, red. af Bob Hodge og Jack Davies (Canberra: Aboriginal Institute of Aboriginal Studies Press, 1985)

⁶ *Dalhousie Review* 60, no.3 (Autumn, 1980)

